

התוועדות

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

י"ט כסלו, ה'תשל"ב

חלק א – יו"ל לש"פ חיי שרה, כ"ב מרחשון, ה'תשע"ח

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים”

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושמונה לבריאה

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע

ולזכות

החתן התי יהודה זונדל שיחיו אייזנבך

והכלה מרת חנה שתחיו קפלן

לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה טובה ומוצלחת

כי"ח תשרי, ה'תשע"ח

ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' צבי עקיבא וזוגתו מרת רחל לאה שיחיו אייזנבך

הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת דבורה לאה שיחיו קפלן

ולזכות זקניהם

הרה"ת ר' יצחק ומרת לאה שיחיו אייזנבך

מרת שרה הינדא שתחיו קפלן

הרה"ת ר' אליהו פרץ ומרת שושנה רייזל שיחיו זילברשטרום

מרת שרה פאשע שתחיו קפלן

הרה"ת הרב ר' דוד משה שיחיו ליברמן

תורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה — שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות — בחיות, ולימוד באופן שיביא את כל המתפללים והלומדים לידי מעשה, קיום המצות בחיות.

והובטחנו בכל כגון זה — הבא לטהר מסייעין אותו.
בכבוד ובברכה

מ. שניאורסאהן

ג

[י"ג אדר תשי"ח]

מאשר הנני קבלת מכתבו מעש"ק תצוה.

במענה לשאלתו — נכון ביותר וביותר שיוקבע גם בשם ביהכ"נ"ס "נוסח חב"ד" או עכ"פ "נוסח אר"י". ועי"ז פאָרשפּאַרט מען כמה חיכוכים לאחרי זמן.

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ חיי שרה, כ"ב מרחשון הבעל"ט, הננו מוציאים לאור חלק ראשון מהתועדות י"ט כסלו, ה'תשל"ב — הנחה בלתי מוגה (חלקים הבאים י"ל אי"ה בשבועות הבעל"ט).

*

בתור הוספה — מכתבים (תדפיס מכרכי אגרות-קודש שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

כ"ף מרחשון, ה'תשע"ח,
ברוקלין, נ.י.

©

Published and Copyright 2017 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610

info@lahak.org • http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch.

5778 • 2017

Printed in the United States of America

ולימוד .. שיביא .. לידי מעשה: ראה קידושין מ, ב. וש"נ.
והובטחנו .. הבא לטהר מסייעין אותו: שבת קד, א. וש"נ.

ג

נכתבה על מכתב כללי-פרטי בתאריך זה שנדפס באג"ק חט"ז אגרת ו'קיג (בנוסח דומה, בתאריך ט"ב אדר תשי"ח).

קטעים אלו (מצילום האגרת) אל הרה"ג הרה"ח הווי"ח אי"א נוי"נ כו' מו"ה יצחק שי דובאָו (מנשטער). אגרות נוספות אליו — אג"ק ח"ד אגרת א'קכו; חכ"ח אגרת י'תתכט (ע' רנו), ובהנשמך בהערות שם.

נדפס באדיבות דפוס
The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237

(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס
על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

(718) 604-2610

נדפס בסיוע ולזכות יצחק בן לאה וזוגתו רבקה ויקה בת רחל ומשפחתם שיחיו

גם גאולת כאו"א מעניינים המעלימים ומסתירים מעבודתו לקונו, שזהו תכלית בריאתו, וכדברי חז"ל במסכת קדושין בסופו.
בברכה לבשו"ט בכל האמור.

נ.ב. נבהלתי לכתבו במכתבו שישנו ביהכ"נ שהי' שייך לנוסח חב"ד ואחרי כן הוסכם לשנות לנוסח אשכנז, והפליאה מובנת כי מי זה יכול להסכים על ענין מוזר כהנ"ל, ובודאי ידוע להם סיפורי חסידים הראשונים שאדה"ז בירר הנוסח שלו מששים סידורים. ו[לכן לעורר על הענין זקני ועסקני אני"ש ולטכס עצה וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ.

ב

בי"ה, ו' תמוז תשכ"ד
ברוקלין

מנהלי בית הכנסת נוסח האריז"ל
בעיר מאַנטרעאַל,
ה' עליהם יחיו.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מעש"ק, בו כותבים אודות מצב בית הכנסת והצורך להוסיף במספר המתפללים שם.

ומוכן אשר בכגון זה צריכה להיות הפעולה על אתר ובמקום ולפנות לעסקני אני"ש שיי' אשר במחנם הט', וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ.

ויהי רצון אשר יתאים בית הכנסת שלהם לשמו, נוסח האריז"ל, אשר בטח היתה כוונת קורא השם, נוסף על פשוטו — שנוסח התפלה יהי נוסח האריז"ל, שגם כל שאר עניני בית הכנסת יהי בנוסח האריז"ל, ז.א. לימוד

סיפורי חסידים הראשונים . . מששים סידורים: ראה בית רבי ח"א פכ"ז (פד, א).
וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ: משלי יא, יד. כד, ו.

ב

מצילום האגרת. נדפסה ב"תשורה מחגיגת יובל המאה לבהמ"ד נוסח האריז"ל מונטרעאַל" (עת"רתש"ע).

וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ: משלי יא, יד. כד, ו.
יתאים בית הכנסת שלהם לשמו, נוסח האריז"ל: ראה גם אג"ק ח"ד אגרת אריז"ל. ח"י אגרת ג'דש. ח"י אגרת ג'תקצו (ס"ע קלט). ח"י אגרת ז'צה. ח"י אגרת ט'נג. ובכ"מ.
נוסף על פשוטו — שנוסח התפלה יהי נוסח האריז"ל: ראה גם אג"ק ח"י אגרת ד'שנ. ח"י אגרת ה'קא. ובכ"מ.

בס"ד. שיחת יום ג' פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשל"ב.

בלתי מוגה

[ניגנו הניגון "פדה בשלום נפשי"].

א. הניגון על הפסוקים הנ"ל ("פדה בשלום וגו'") שייך במיוחד להתועדות של י"ט כסלו, חג הגאולה של רבינו הזקן,

— שתכליתה ומטרתה להיזכר ולעורר (בעי"ן), ועי"ז להאיר (באל"ף), הן את עצמו והן אחרים, באור תורתו של בעל השמחה והגאולה וההוראות שלמדים ממנה, שהרי כל ענין בתורה הוא מלשון הוראה², היינו, שיש מזה תוצאה גם בנוגע למעשה, ולא רק בדרך טפל, אלא זהו ענין עיקרי, כמובן מלשון חז"ל³ (בנוגע לסברות אם "תלמוד גדול" או "מעשה גדול", והמסקנא היא ש) "גדול תלמוד (לימוד) שמביא לידי מעשה", היינו, שהמעשה הוא ענין עיקרי בהתלמוד, ועד ש"המעשה הוא העיקר"⁵.

וזוהי הכוונה והתכלית העיקרי בכל פעם שמתאספים יהודים, ועאכו"כ כמה עשירות מישראל, ועאכו"כ כשמתאספים יחד בשביל זכרון הגאולה, והרי המאסר והגאולה היו קשורים עם הפצת התורה באופן שיביא אור וחיות בקיום המצוות במעשה בפועל — שיתוסף אצל כל אחד (בנוגע לעצמו, ובאופן שיהי גם מפעיל — לפעול על אחרים) בעניני תומ"צ,

ובאופן שיהיו חדורים באור וחיות חדשים לגמרי — שהרי ענין הגאולה הוא בדוגמת עבד שנגאל משעבוד, שנעשה ע"פ דין מציאות חדשה⁶, ומזה מובן שכל ענין שנקרא ע"פ תורת אמת בשם "גאולה", שהיא היפך ענין העבדות, וכהלשון⁷: "משעבוד לגאולה", הרי זה באופן שנעשה מציאות חדשה.

וזוהו א' הטעמים בפשטות שהיוצא מבית האסורים צריך לברך "הגומל"⁸ — ככל ההפלאה שבענין ד"יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני

1) תהלים נה, יט ואל"ך.
2) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.
3) קידושין מ, ב. וש"נ.
4) ב"ק יז, א.
5) אבות פ"א מ"ז.
6) ראה צפע"נ מהדו"ת לג, ד. מב, ג.
7) נוסח ברכת "אשר גאלנו" בהגש"פ (מפסחים קטז, ב — במשנה).
8) ראה לוח וסדר ברכה"נ לאדה"ז פי"ב ה"ח; פי"ג ה"ב. וש"נ.

אדם", וכידוע הסימן (שהובא בשו"ע¹⁰) על הארבעה שחייבים להודות: "וכל החיים יודוך סלה", ועאכו"כ בנדו"ד, כידוע סיפור הדברים אודות המלשינות שהיתה קשורה עם פס"ד של היפך החיים כו' —

כפי שכותב בעל השמחה והגאולה¹¹: "כשקריתי בס' תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי (ומדייק) קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו יצאתי בשלום",

— כידוע הסיפור¹² שרבינו הזקן הי' אומר גם את השיעור תהלים כפי שנחלק לשבע חלקים לשבעת ימי השבוע (נוסף על השיעור החדשי), והרי הפסוק "פדה בשלום נפשי" הוא בשיעור תהלים של יום השלישי בשבוע, שבו חל י"ט כסלו בשנת הגאולה (כקביעות שנה זו), כפי שמדייק באגרת הנ"ל¹¹ שהגאולה היתה ב"יום יט כסלו, יום ג' שהוכפל בו כי טוב".

והענין בזה — שהגאולה היתה באופן ד"פדה בשלום נפשי מקרב", היינו, פדי' מענין של מלחמה ("קרב"), שיש בה סכנת חיים, והפדי' היתה באופן של "שלום" (וכפי שיתבאר לקמן¹³ שזהו ענין עיקרי בהפדי'),

ועד"ז בנוגע לפסוקים שלאחרי "פדה בשלום" (עד גמר כל השיר) — שבאים בהמשך להתחלה ד"פדה בשלום" ומדברים באותו ענין, לבאר כיצד נעשה הענין ד"פדה בשלום" — עד לסיום המזמור בתיבות "ואני אבטח בך".

וע"פ המדובר כמ"פ (ובפרט על יסוד דברי בעל הגאולה¹⁴) שמכל ענין יש הוראה בעבודת ה' בחיי יום-יום, ועאכו"כ (בזמן ו) ביום הקבוע לזה, ובנדו"ד, בנוגע ל"פדה בשלום" — הרי מובן שגם בענין ד"אני אבטח בך" יש הוראה ברורה בנוגע לזמן זה.

ב. והענין בזה:

ישנם בעלי מרה-שחורה שהולכים ע"פ חשבון הטבע וכו' — בייסדם זאת על מארז"ל¹⁵ "אין סומכין על הנס", ולכן אומרים שצריך לעשות חשבון בדרך הטבע, ובהתאם לחשבון זה נקבע מצב רוחם, ובמילא פועל הדבר על הנהגתם ופעולותיהם.

(9) תהלים קז, ח. טו. כא. לא.
 (10) או"ח רסרי"ט.
 (11) אג"ק שלו ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).
 (12) אג"ק אדמו"ר מהורי"צ ח"ג ע' תעג
 (13) ד"ה פדה בשלום (לעיל ע' ... ואילך).
 (14) ראה שה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).
 (15) ראה פסחים סד, ב. ואילך. וש"נ.

שבע"פ בכל הששה סדרים, אזי צריך לבאר מה הדין אם היתה טעות בדינים אלו, והרי הטעות שייכת בכל הסדרים, גם בקדשים וטהרות.

י. (כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שה"סיום" עצמו ייערך לאח"ז⁷⁴. וסיים:)

ויה"ר שבקרוב ממש יקויים היעוד "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך ככתחילה"⁷⁵,

— שקשור עם ביאת משיח דוקא (לפני ביאתו או לאחר ביאתו, כידוע השקו"ט במפרשי הרמב"ם בשייכות לענין הסמיכה וכו'⁷⁶) — "אחרי כן יקרא לך עיר הצדק"⁷⁵, "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה"⁷⁷, ובקרוב ממש.

* * *

(76) ראה בהנסמן בלקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74.
 (77) שם, כו.

(74) סל"ד ואילך.
 (75) שם א, כו.

הוספה

א

בי"ה, כבי מ"ח תשכ"ב
 ברוקלין

הרה"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ מוה' ... שי

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מטי"ז חשון, בו כותב ראשי פרקים ובקיצור נמרץ מהענינים לאחרי חזרת האורחים שליט"א מכאן לאה"ק ת"ו, ויהי רצון שימשיך בבשו"ט (אלא שגם מפורטות כדי צרכן) בכהני"ל ובכללות עיניי אני"ש ויעשה זה מתוך הרחבה בפרנסתו ומתוך שמחה וטוב לבב.

והרי מתקרבים אנו לחדש כסלו חדש הגאולה, וכמבואר באגה"ק סי' ד'

א

והרי מתקרבים אנו כו': בנוסח דומה (שנשלח לכו"כ) — ראה גם אג"ק חכ"ב אגרת ח'רנב.

אינו בא בהמשך למ"ש במסכת עוקצין, ואינו אלא כדי "לסיים בדבר טוב" (כדברי התוס' בכ"מ⁷⁰).

ועפ"ז: כשם שאלו שסיימו ששה סדרי משנה במסכת עוקצין סיימו במאמר הנ"ל — כך סיים במאמר הנ"ל התנא שסיים ששה סדרי משנה במסכת מכשירין.

ומזה מובן גם שאין להוכיח מהסיום בפסוק "ה' יברך את עמו בשלום" שסיום הש"ס צ"ל בסדר טהרות, ולא בסדר נזיקין — כי, הסיום בפסוק זה אינו בגלל סדר טהרות, אלא בגלל שזהו סיום הש"ס, וא"כ, למאן דאמר שסיום הש"ס הוא בסדר נזיקין, מופיע פסוק זה בסיום סדר נזיקין (בסוף מסכתא הוריות).

ועוד י"ל, שסיום זה יכול להיות בב' מקומות — ע"ד המדובר פעם בארוכה⁷¹ אודות הסיום במארוז"ל "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר⁷² וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך", שסיום זה, כדי לסיים בדבר טוב, מופיע (לא רק במסכת אחת, אלא) בארבע מסכתות, וסימנם "בני"ך: ברכות נזיר יבמות כריתות; ועד"ז י"ל בנוגע לסיום בפסוק "ה' יברך את עמו בשלום", שיכול להיות הן בסיום מסכת מכשירין, והן בסיום סדר טהרות או נזיקין.

ט. ועוד ענין בזה:

הרמב"ם מבאר לא רק הסדר של כללות ששה סדרי משנה, מזרעים עד טהרות, אלא גם סדר המסכתות בכל א' מהששה סדרים. ומובן שסדר המסכתות בכל סדר גופא יכול להיות מתאים גם להדעות שסדר הששה סדרים הוא לא "זמ"ן נק"ט", אלא "נז"ם קט"ן".

ובנוגע למסכת הוריות, כתב, שבאה לאחרי מסכת סנהדרין (שכוללת גם מסכת מכות שהיא נקשרת עם מסכת סנהדרין ובכללה היא מגוי⁷³), שבה מדובר אודות הדיינים (ולאחר מסכת אבות, שבה נתבאר "מוסר הדיינים"), כי, "כאשר השלים מוסר הדיינים, החל לבאר שגיאאותם, כי כל מי שיש בו טבע בשר ודם, אי אפשר שלא יטעה ויחטא", שזהו תוכנה של מסכת הוריות — אם היתה הוראת ב"ד שלא כרצוי, שלא כדבעי.

וא"כ, דוקא מצד טעמו של הרמב"ם יש מקום יותר לומר שמסכת הוריות תהי' לסוף כל הסדרים, כי, לאחרי שמבארים כל דיני תורה

(70) כתובות בסופה. נדה בסופה.

(72) ישעיי נד, יג.

(73) ראה גם תו"מ חמ"ב ע' 193 בשוה"ג.

(71) תו"מ חמ"ד ע' 193. וש"נ.

ובכן: כאשר עושה את החשבון בדרך הטבע בנוגע לממשלת ושלטון התומ"צ, שזהו היסוד שבו תלוי הקיום והחזק של עם ישראל בכל מקום שהם, כמ"ש¹⁶ "אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו" אזי "ונתתי גשמיכם בעתם" וכל שאר הברכות שנימנו שם — אזי נוכח לראות ש"חסד לאומים חטאת"¹⁷, והיינו, שהחשבונות שעשו לסמוך על פלוני בן פלוני וכיו"ב אינם נכונים וכו' וכו', ככל אריכות הביאור בחשבון זה.

ועל זה אומרים, שכל זמן ש"אני אבטח בך" [כפירוש המדרש¹⁸ (על תיבת "בך" שנאמרה במק"א¹⁹) שהכוונה היא להקב"ה בעצמו, ללא ענינים אחרים], אזי יכולים להיות בטוח שלא זו בלבד שיהי' ענין של פדי', ובאופן ד"פדה בשלום גו' מקרב לי", היינו, שלא יבוא לידי מלחמה, אלא יהי' מלכתחילה ענין של שלום,

ויתירה מזה, שגם הצד שכנגד נעשה עמדי — "ברבים היו עמדי", הן כלפי חוץ, והן כלפי פנים, כמבואר בירושלמי²⁰ שגם אנשי אבשלום (שבדרך הטבע וע"פ החשבון היו צריכים להיות נגד דוד, הנה לא זו בלבד שלא היו נגדו, אלא עוד זאת ש)התפללו לנצחוננו של דוד,

ועד"ז בנוגע לענין ד"דוד מלך ישראל חי וקיים"²¹ כפי שהוא בכל אחד מישראל, שזהו היצר הטוב — שהרי דוד המלך אמר²² "ולכי חלל בקרבי", כדרשת חז"ל²³ שלא הי' לו יצה"ר, כי הרגו בתענית (כפי שמביא רבינו הזקן בספר התניא בפרק הראשון) — שגם אלו שיש להם שייכות עם היצה"ר, אם בגלל שעדיין לא הרגוהו בתענית, או שיש להם עסק עם היצה"ר של הזולת, מתהפכים גם הם להיות "עמדי".

וכל זה תלוי בהנהגה באופן ש"אני אבטח בך" — להניח הצדה את כל החשבונות, אפילו אלו שהם נכונים ע"פ טבע, ולילך בדרך הישר — כפי ש"עשה האלקים את האדם ישר"²⁴, ע"פ "ספר הישר"²⁵, "זה ספר אברהם יצחק ויעקב (ספר בראשית שמעשה אבות כתובים בו) שנקראו ישרים"²⁶, שהרי "מעשה אבות סימן לבנים"²⁷.

ועי"ז פועלים הענין ד"פדה בשלום גו' מקרב לי כי ברבים היו

(16) ר"פ בחוקותי.

(22) תהלים קט, כב.

(17) משלי יד, לד.

(23) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה.

(18) שהש"ר פ"א, ד (קרוב לסופו). וראה

(24) קהלת ז, כט.

תו"מ סה"מ תמוז ע' עב. וש"נ.

(25) יהושע יו"ד, יג.

(19) שה"ש א, ד.

(26) ע"ז כה, א (ובפרש"י).

(20) סוטה פ"א סה"ח.

(27) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו.

(21) נוסח קידוש לבנה (ר"ה כה, א).

רמב"ן לך לך יב, ו. ועוד.

עמדי" — לא רק בנוגע לעצמו, אלא גם בנוגע לעולם שמחוץ ממנו, מבחוץ לעם בני", ששם נמצאים שבעים אומות העולם וכל השייך אליהם, כך, שיהי' מוצדק הענין ד"אני אבטח בך" גם בנוגע לפועל, ועד שיבוא לידי ביטוי בשמחה גלויה.

ג. וכיון שנמצאים בזמן ומעמד ומצב ש"אין גו' אתנו יודע עד מה"28, וצריך "לחטוף" מכל הבא לידו (כפי שכותב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע29) — צריך להתנהג כן גם בנוגע להקב"ה — לחטוף ולהכריז ש"אני אבטח בך" (בהקב"ה בעצמו), וכיון שהקב"ה הוא כל יכול גם בעוה"ז הגשמי ואפילו החומרי, גם כפי שהגשמיות והחומריות היא עדיין קודם הברור — אזי נפטר כל אחד מישראל מכל הדאגות הקשורים עם כל שבעים אומות העולם וכל אביזריהו, באופן ד"פדה בשלום", והולך לבטח דרכו. ואז מתבטא הענין ד"אני אבטח בך" בשמחה גלויה — שיכולה להיות רק כאשר רואים את הדבר המשמח באופן גלוי גם לעיני בשר.

וכמדובר כמ"פ אודות הדין ש"אין שמחה אלא בבשר" ו"אין שמחה אלא ביי"ן30 בנוגע לשמחת יו"ט — דלכאורה אינו מובן: כשיהודי מתבונן בענין ד"ושמחת בחגך"31, כמו חג המצות וחג הפסח, שעכשיו הוציאו הקב"ה משעבוד לגאולה (כפי שאומרים בהגדה: "אילו לא הוציא כו' הרי אנו ובנינו כו' משועבדים היינו לפרעה במצרים"), לשם מה זקוק הוא (בנוסף ל"ושמחת בחגך") גם לבשר ויין? — ומבואר בזה, שההתבוננות בענין ד"ושמחת בחגך" היא רק בנוגע להבנת השכל; ואם הוא במעמד ומצב שהמוח שליט על הלב, יכול להיות אצלו רגש של שמחה בלב; אבל יש צורך שגם הגוף (החומרי ועאכו"כ) הגשמי ישמח וירקוד, ולכן יש צורך בבשר ויין (בזמן שביהמ"ק הי' קיים צ"ל אמנם "שלמי שמחה", אבל אעפ"כ הרי זה בשר, ומשחרב ביהמ"ק — יין32) כפשוטם.

ועד"ז בנדו"ד: כיון שדורשים מבני ענין השמחה (ובני "מסכימים"... ועושים זאת בשמחה) — הרי צ"ל שמחה באמת, ולכן מקשר זאת הקב"ה עם דבר המשמח באופן שאין צורך בהתבוננות גדולה, ואפילו לא התבוננות קלה, כיון שרואים זאת בעיני בשר.

ובפשטות — שרואים במוחש ש"פדה בשלום נפשי מקרב לי", ובאופן ש"ברבים היו עמדי", הן בגשמיות כפשוטו, שנפטרים מכל

ועכצ"ל, שהתוס' והרא"ש סוברים שהסדר הוא כבמדרש במדב"ר ותנחומא, שסדר נזיקין הוא האחרון. וא"כ, מצינו שיש פוסקים (גם לאחרי הרמב"ם) שפוסקים להלכה שסדר נזיקין הוא האחרון, שלכן, לולי הכלל שבתרי מסכתא אין סדר, היתה צריכה להיות הלכה כסתם משנה דמסכת ע"ז (דהוי מחלוקת — בסדר טהרות, ואח"כ סתם — בסדר נזיקין, שהוא האחרון).

ועד שמצינו שהמפרש הידוע על משניות, כף נחת, סידר פירושו באופן שסדר נזיקין הוא האחרון.

ולהעיר, שהתויו"ט כתב ש"אין לבעל כף נחת שום טעם ונחת ממה שנראה מפסוקי מזמור י"ט שבתהלים. . משפטי ה' כנגד נזיקין, ולאחרונה יסע", כי, פסוק זה "אמרו דהע"ה בזמן שישראל על אדמתן, ואז נזיקין. . ראוי שיהי' מאוחר לכל, אבל ישעי' (שאמר "יהי' אמונת עתיך וגו'") הרי אמרו. . לזמן החורבן, ואז קדשים וטהרות ראויים להיות מאוחרים". אבל, דברי התויו"ט הנ"ל שמתרצים מה ש"קשו קראי אהדדי" (הסתירה שבין הפסוקים שהובאו במדרש לפסוקים שהובאו בגמרא), אינם מבטלים את ההוכחה מדברי התוס' והרא"ש בנוגע לפסק הלכה, ע"פ הסדר שנזיקין הוא האחרון.

ח. אך עדיין יש מקשים67, שאין להביא ראיה מדברי המדרש שנזיקין הוא הסדר האחרון — שהרי במדרש הנ"ל גופא נאמר לפנ"ז ש"המשנה מתחלת במ"ם, מאימתי קורין את שמע וכו', ומסיימת במ"ם, ה' יברך את עמו בשלום", והרי הסיום בפסוק "ה' יברך את עמו בשלום" הוא במסכת עוקצין שבסוף סדר טהרות?

אבל (נוסף לכך שבמדרש שם נאמרו בינתיים כמה ענינים, ובמילא "מר אמר חדא כו'", יש דעה כזו ויש דעה אחרת — הנה) קושיא מעיקרא ליתא:

שאלה זו הקשה הרד"ל (ר' דוד לוריא)68 על זה ש"בויק"ר. . משמע שהיו מסיימין המשנה במסכת משקין שהוא מכשירין". ומתרג': "ואפשר משנה זו דמסיימת במ"ם, שהיא מימרא דלא מצא כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שאנו מסיימין בה לסימן טוב, היו מסיימין בה מסכת מכשירין". כלומר: הסיום "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר69 ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" — בפשטות

(31) פ' ראה טז, יד.

(28) תהלים עד, ט.

(32) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקכ"ט.

(29) אג"ק שלו ח"א ע' רסו. וש"נ.

(68) לבמדב"ר שם.

(66) בפתחה לסדר נזיקין.

(69) תהלים כט, יא.

(67) ראה חידושי הרש"ש לבמדב"ר שם.

(30) פסחים קט, א.

וגו"ו⁶⁰ [והיינו, שהששה סדרים נחלקים לג' חלוקות שבכל א' מהם יש ב' סדרים — כמו ג' החלוקות ד"אמונת עתיך", "חוסן ישועות", "חכמת ודעת"], "דא"ר תנחומא תורת ה' תמימה וגו' זה סדר נשים .. עדות ה' וגו' זה סדר זרעים .. פקודי ה' וגו' זה סדר מועד .. מצות ה' וגו' זה סדר קדשים .. יראת ה' טהורה זה סדר טהרות .. משפטי ה' וגו' זה סדר נזיקין". ועפ"ז, הסדר הוא (לא "זמ"ן נק"ט", שמתחיל בזרעים ומסיים בטהרות, אלא) כפי הסימן שהובא באחרונים⁶¹: "נז"ם קט"ן", שמתחיל בנשים ומסיים בנזיקין. ולפי סדר זה, מסכת הוריות — שהיא המסכת האחרונה שבסדר נזיקין — היא הסיום של כל ששה סדרי משנה.

[ולהעיר, שכשמימיים את הש"ס במסכתא נדה — הרי יש עוד כמה מסכתות לאחרי זה (כמ"ש הרמב"ם בעצמו), אלא שאין בידינו גמרא עליהם (שמסתיימת במסכתא נדה); משא"כ בסדר נזיקין — יש גמרא גם על המסכתא של סדר זה, מסכתא הוריות].

ז. ואף שאין זה כפי הסדר שקבע הרמב"ם — הרי הרמב"ם לא כתב זאת בספרו יד החזקה, אלא בהקדמתו לפירוש המשניות, שאינו ספר של פסקי הלכות.

ואף שסדר הנ"ל שמקומו במדרש הוא בניגוד לדברי הגמרא, והכלל הוא שכשיש סתירה בין המדרש לגמרא אזי הדין הוא כדברי הגמרא⁶² — הרי מצינו סדר הנ"ל גם בנוגע להלכה, בדברי התוס' והרא"ש⁶³:

במסכת ע"ז פרק אין מעמידין⁶⁴ כתבו התוס', שאין הלכה כסתם משנה דאין מעמידין, כיון שיש בזה מחלוקת במסכת פרה, ו"בתרי מסכתי לכולי עלמא אין סדר".

והקשה במהרש"א (ועוד אחרונים): "לל"ל דכ"ע אין סדר, א"נ דיש סדר, הא הוי סתם ואח"כ מחלוקת, סתמא הכא בסדר נזיקין במסכת ע"ז, ומחלוקת אח"כ בסדר טהרות במסכת פרה?"

וביותר יוקשה על דברי הרא"ש⁶⁵ שכתב "דלא הוי מחלוקת ואח"כ סתם, כיון דהווי בתרי מסכת" — הרי מסכת פרה היא בסדר טהרות שהוא אחר סדר נזיקין, והוי סתם ואח"כ מחלוקת?

(60) תהלים יט, ח"ו י"ד.
 (61) ראה נצו"ז לתקו"ז שם (אות כב). בהגהת בן המחבר.
 (62) ראה אנציק' תלמודית (כרך ט) ערך הלכה ס"ה (ע' רנג). וש"נ.
 (63) ראה שו"ת נוב"י מהדו"ת יו"ד סע"ט
 (64) כב, א.
 (65) שם פ"ב ס"א.

הבלבולים והאיומים של שבעים האומות, והן בנוגע ל"אל זר אשר בקרבך"³³, שמתהפך לטוב, כמ"ש³⁴ "בכל לבבך", "בשני יצריך"³⁵, ובאופן שגם אנשי אבשלום מסייעים לכל אחד מישראל להתנהג כרצונו של דוד — להיות "הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו", כלשון הרמב"ם בסיום ספרו יד החזקה³⁶ בנוגע לזמן של עקבתא דמשיחא, — דאף שענין זה נאמר בנוגע למשיח, הרי זה שייך גם לכל אחד מישראל, כפי שמצינו בגמרא (בירושלמי³⁷ ומרומו גם בבבלי³⁸) ש"דרך כוכב מיעקב"³⁹ (שנאמר על משיח, כמ"ש הרמב"ם באותו פרק⁴⁰) קאי על כל אחד מישראל, ומבואר בזה⁴¹, שבכל אחד מישראל יש ניצוץ של משיח (שלכן יש בכחו של משיח להוציא כל אחד מישראל מהגלות, כיון שניצוץ שלו נמצא בכל אחד מישראל),

ולבנות ביהמ"ק במקומו — בפנימיות לבכו ובפנימיות נפשו בכלל, ולקבץ נדחי ישראל — כל ניצוצות הקדושה השייכים אליו שלעת-עתה הם באופן ד"מפוזר ומפורד"⁴².

ומהגאולה הפרטית לגאולה הכללית — שיבוא משיח בן דוד, שהוגה בתורה כדוד אביו, וילחם מלחמות ה' וינצח, ויבנה ביהמ"ק (כפשוטו) במקומו — בירושלים שמוקפת חומה, "עיר שחברה לה יחדיו"⁴³, ויקבץ נדחי ישראל, בגאולה האמיתית והשלמה, ובקרום ממש.

* * *

ד. דובר לעיל (ס"א) שענין של גאולה הוא באופן שלאחרי הגאולה נעשית מציאות חדשה, בדוגמת עבד שבצאתו משעבוד לגאולה וחירות נעשה מציאות חדשה.

וכיון שאצל בני" מתחיל כל ענין מהתורה, ומהתורה נמשך אח"כ במעשה, וכנ"ל ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" — צ"ל תחילה הענין ד"אסתכל (או עסיק) באורייתא", ולאח"ז "ברא עלמא"⁴⁴ (או "אתקיים עלמא"⁴⁵), אבל גם הקיום הוא באופן שבכל רגע נעשית ההתהוות מחדש, מאין ואפס, כמו בפעם הראשונה, כמבואר בשער היחוד והאמונה⁴⁶).

(33) ראה שבת קה, ב.
 (34) ואתחנן ו, ה.
 (35) ספרי ופרש"י עה"פ.
 (36) הל' מלכים ספ"א.
 (37) מע"ש ספ"ד.
 (38) ברכות נו, ב.
 (39) בלק כד, יז.
 (40) ה"א.
 (41) ראה תו"מ חנ"ג ע' 262. וש"נ.
 (42) אסתר ג, ח.
 (43) תהלים קכב, ג. וראה ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ו.
 (44) זח"ב קסא, ריש ע"ב.
 (45) שם, סע"א.
 (46) בתחלתו.

ובנוגע לענייננו: מצינו אצל בעל השמחה והגאולה ותורתו שיחד שמו עלי' — תורת החסידות — שלאחרי השחרור והגאולה נעשה שינוי עיקרי באמירת ולימוד החסידות, באופן ששייך לא רק ליחיד סגולה, אלא התחיל להיות מובן ומושג בשכלם של כמה וכמה, כידוע ומבואר בכ"מ השינוי בין לפני פטרבורג ולאחרי פטרבורג (ואין כאן המקום להאריך בזה, ובפרט שכבר נדפסו הדברים⁴⁷).

ה. ויש לומר בדרך אפשר, שזהו גם הטעם שיש כמה ענינים בתורה שמסיימים ב"ט כסלו ומתחילים עוד הפעם מתחילתם מחדש (נוסף לכך ש"בכל יום יהיו בעיניך כחדשים"⁴⁸, ועאכו"כ לאחרי שמסיימים דבר שלם), באור וחיות חדשים:

(א) סיום הש"ס — כהתקנה הידועה לסיים את הש"ס בכל שנה ושנה ב"ט כסלו, ובאופן ש"מתכיפין התחלה להשלמה" (כנוסח ה"רשות לחתן בראשית"), שמיד לאחרי הסיום מתחילים עוד הפעם ללמוד את הש"ס מחדש, באור וחיות חדשים.

[וכמדובר כמ"פ⁴⁹ בנוגע לסיום הש"ס בחברותא, ע"י חלוקת הש"ס בין כל המשתתפים — שמלאכה שאי אפשר לעשותה ע"י אחד, ועשאוה שנים, הרי זה נחשב שכל אחד עשה את המלאכה כולה⁵⁰, ולכן, אע"פ שכל אחד מהמשתתפים לומד רק מסכת אחת או שתיים, ושאר המסכתות לומדים שאר המשתתפים, הרי כיון שלימוד כל הש"ס הוא בבחינת מלאכה שאי אפשר לעשותה ע"י אחד, נחשב הדבר כאילו שכל אחד סיים את כל הש"ס כולו].

ולהעיר, שענין זה הובא גם בסיום חלק רביעי של ספר התניא — באגרת האחרונה שבסוף קונטרס אחרון,

— שאף שנדפסה בתניא ע"י הרבנים בני הגאון המחבר לאחרי הסתלקותו, הרי כיון שזהו ענין שנעשה ע"י "ממלא מקומו" [וכידוע⁵¹ הדיוק בתואר זה, שהוא ממלא את כל המקום של קודמו, ובאופן ד"תחת אבותיך יהיו בניך"⁵², שאין זה ענין של ירושה בלבד, אלא זוהי אותה המציאות כמו "אבותיך"], הרי מובן שזהו הסיום על כל חלקי התניא — וז"ל: "לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה .. לחלק המסכתות כו".

(ב) סיום התניא — כפי שהנהיג כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לסיים לימוד ספר התניא מידי שנה ושנה, והיינו, שנוסף על השיעורים שיש לכל אחד בתניא (ועד"ז בש"ס) בלאה"כ, צריך להיות גם שיעור יומי באופן שמסיימים לימוד ספר התניא מידי שנה בשנה ב"ט כסלו, ומיד לאח"ז מתחילים עוד הפעם מתחילתו, באור וחיות חדשים.

ו. ובהתאם לכך נקבע המנהג ב"ט כסלו לערוך "סיום" על אחת המסכתות.

— לכאורה היו צריכים לערוך סיום על המסכתא האחרונה (כדי שיהי' הסיום על כל הש"ס). ומסתמא יוכלו למצוא מידי שנה בשנה חידוש באותה מסכתא, נוסף על החידוש שנאמר בשנה שעברה. ואפילו אם דבר זה אינו בכחו של מי שצריך (או רוצה) לערוך את הסיום — הרי ב"ה שנמצאים עתה בעולם שבו יכולים להתכתב עם כל העולם, כך, שבודאי יכולים למצוא מישהו ש"ישאיל" לו מחידושי תורתו על מסכתא זו... אבל אעפ"כ נהוג שמדי שנה בשנה עורכים סיום על מסכתא אחרת.

ובשנה זו ייערך הסיום בעז"ה על מסכתא הוריות.

ולהעיר, שהסיום על מסכת הוריות יש לו שייכות מיוחדת גם לאותה הדעה שיש לערוך סיום על המסכתא האחרונה שבש"ס:

הסדר של הששה סדרים (שזהו ה"ר"ת ד"ש"ס") הוא לכאורה כמשמעות דברי הגמרא במסכת שבת⁵³: "מאי דכתיב⁵⁴ והי' אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו', אמונת זה סדר זרעים, עתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות", וכמובא בהקדמת התקו"ז⁵⁵ שסימנם "זמ"ן נק"ט" (כידוע הביאור בסימן זה⁵⁶). וכך קבע גם הרמב"ם⁵⁷ — שפוסק הלכות בכל התורה כולה — את סדר המסכתות, שהתחלה היא בסדר זרעים, והסיום הוא בסדר טהרות (והמסכתא האחרונה שיש עלי' גמרא היא מסכת נדה).

אבל ישנו גם הסדר שהובא במדרש רבה פ' נשא⁵⁸, על הפסוק⁵⁹ "ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא ישכר", שששה סדרי משנה נרמזו בשלשת הפסוקים "תורת ה' תמימה וגו' פקודי ה' וגו' יראת ה'

(57) בהקדמתו לפירוש המשניות (רד"ה והחלק הששי).

(53) לא, א.

(54) ישע"י לג, ו.

(58) במדב"ר פי"ג, ט"ז (בסופו).

(55) ה, א.

(56) ראה צ"ח בפתיחה למס' ברכות (59) נשא ז, יח.

(בסופה).

(47) ראה סה"ש תורת שלום ע' 9. ריש ע' (תו"מ ע' ...). וש"נ.

26. ע' 55 ואילך. ס"ע' 112 ואילך.

(48) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ב.

(51) ראה גם תו"מ חנ"ב ע' 72. וש"נ.

(52) תהלים מה, יז. וראה ב"ב סה, א. וש"נ.

(49) ראה גם שיחת י"ט כסלו דאשתקד ס' קנט, א"ב.